

Желимир Вукашиновић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

ПОСЉЕДЊА ДРАМА МЕТАФИЗИКЕ: НИЧЕ

Три собом условљена питања, овим текстом артикулисана из личне равни и референтног призивања Хајдегерове и Јунгове интерпретације Ничеа, разабире поријекло разумијевања искуства Ничеова философирања: Ко је Ничеов Заратустра? Какав је статус метафизике, умјетности и воље за моћ у односу на живот? Шта значе Ничеове ријечи „Бог је мртав“? Акцентира се значај личног у философирању, појаве првог лица, а онда и стила, као битних аспеката интуитивног метода философирања. Опозивање онтолошке неутрализације и научне објективизације свијета тиме, посљедично, отвара могућност распознавања у философирању конституисане приповједачке структуре субјекта. *Pathos* субјекта, његово признавање у вољи за моћ као принципу превредновања доминантних вриједности, физиологија умјетности у никад идиферентној перспективи проживљаваног искуства користи и штете метафизике по живот, интензивирају судбину западне метафизике у њеној посљедњој драми: Ниче!

Кључне ријечи: Нихилизам, субјект, Бивствовање, воља, живот, метафизика, философирање, умјетност, перспективизам, натчовјек.

*„А сад вам казујем: иззубиће мене и нађиће себе;
и тек онда, кад ме се ви сви одречеће,
повратићу вам се ојеш...“¹*

У искуству којим лапи сваки облик онтолошке неутрализације и научне објективизације свијета, разабире се философирање у својој првобитности и недисциплинованости, ма колико да се она метафизиком формално логички оповргавала. Њиме ће се, у распону три подручја, овим огледом одгонетати наводна постмодернистичка приврженост Ничеовом философирању и разумијевању философије, три подручја коријењена у три питања: Ко је Ничеов Заратустра? Какав је статус метафизике, умјетности и воље за моћ у односу на живот? Шта значе Ничеове ријечи „Бог је мртав“? У

1 Ниче, Ф. *Ессе homo*, Графос, Београд, 1977, 10.

литератури сам, по ову прилику, најпримјеренијег одзива нашао у Хајдегеровом четвротомном дјелу публикованом као двокњижно издање *Ниче*, одјелку „Ничеове ријечи ‘Бог је мртав’“ из *Holzwege*², те Јунговој двотомној студији сабраној у *Семинару о Ничеовом Заратустри*. Прво запажање: контрадикторност, недоследност, перспективизам... најбитнији су квалитети Ничеова философирања. Ниче, дакако хотимично, одступа од метафизичког универзализма и фундаментализма, а ипак се не може разумијевати ван контекста западне метафизике. Штавише, Ничеом је иста домишљена до својих крајњих консеквенци, онако како се и доживљајно суочавала са својом потиснутом суштином. Одклон од инсистирања на цјелини и довршености, међутим, демонстрира то и учење вјечног враћања, не значи да смо онемогућени препознати осовину Ничеова философског кретања. Чине је њених пет битних, неподвојивих, одредница: ниҳилизам, воља за моћ, вјечно враћање истог, натчовјек и перспективизам. Овим одредницама сада ваља трасирати пут ка овдје одгонетаној, а већ поменутој, привржености којом и крећемо у сусрет првом питању: Ко је Ничеов Заратустра?

Дјело *Тако је зговорио Заратустра* демонстрира, најексплицитније у историји западне метафизике, интуитивни метод философирања, оно, наиме, што се не може научити, а то ће значити да је то оно што се не може ни заборавити. Истовремено, пресудније од интроспективног захвата у мишљењу, Ниче у *Заратустри* илуструје да се вриједност мишљеног и казаног мора преузимати доживљајно и у контексту квалитета проживљавањем живота. Зато је, за Ничеа, философ умјетник, дакле, стваралац, а не реципијент или тек пасивни читалац. Конотира, имплицитно, да није довољно психологизовати дјело философије, јер тако остаје у површној равни тек наслућене могућности да се у философирању ишчитава приповједачка структура субјекта. Зато је примјетно да је конститутивни елемент Ничеова философског саопштавања препознатљиво писање, тачније, у инстинкту већ профилисан стил: људско у дјелу! Оно најупечатљивије, дакле оно чиме Ниче првотно дојми, јесте стил.³ Не негирајући људскост философирања, или људско у философирању, Ниче никада не престаје нити посустаје у томе да

2 Хајдегер, М. *Шумски њушеви*, Плато, Београд, 2000, 163-208.

3 „Једно је пошребно. - ‘Дати стил’ свом животу велика је и ретка вештина. Њу примењује онај који све сагледава, што његова природа пружа у снагама и слабостима, а затим уклапа у неки уметнички план све док се једно свако јавља као вештина и ум па чак и слабост још одушевљава поглед. ...Јер једна је нужда: да човек собом пошребне своје задовољство – било само овим или оним начином књижевности и уметности: само тек тада човек може изгледати уопште подношљив! Онај ко је са собом незадовољан, стално је спреман да се за то свети: ми други ћемо бити његове жртве, па било само у

буде личан. А тиме се, стилем назначно, и првим лицем једнине, демантује декадентна природа напора да се философирањем напусти субјект, колико и да се свијет универзализује, објективизира или, што је, може бити, већ симптом помањкања добра укуса, да се говори у име Другог. Јасно је: дидактика је декаденција! ...Посебно онда кад се заодјева у рухо врлине. У том напору истрајавају и идеализам, и позитивизам, и потоњи онтологизам, сви облици наводног оптимизма који на концу стерилизују свијет и неутрализују људско бивствовање до безинтересности у којој, и непримјетно, кородира живот, субјект и његова истинољубивост. У тој слици свијета која је одвећ задобила све вриједности, Ничеове ријечи „Бог је мртав“, јесу ексцес, исто као што је то и поетички говор његовог Заратустре. Не заборавимо, ни доживљајно до тог ексцеса допријети не можемо ван упућености у судбину западне метафизике. Јер у Ничеову је философирању референтност константа, али не гурнута у први план, референтност присутна и у радујућем самоткривању, и у болној гримаси обрушених идеала, и у некаликулативном предавању револту, у тој великој посвећености која у сумрак нуди своје најпробраније плодове. Од софиста, преко Хераклита, Емпедокла, Сократа, Платона, Гетеа, Канта, Шопенхауера, Вагнера,... Ниче нам не допушта да презримо, нити да то презревање назовемо мудрошћу. Ниче нам не допушта да мудрошћу назовемо презирање живота. Над свима нама и над трагичношћу свих наших покушаја да метафизиком цјеловито обухватимо Бивствовање неумитно кличе живот, и баш у томе се радује и оно што је тим покушајима поражено - а наше. Тако, неодмјерено, богови се играју и наука весели. Љубав је за живот, неумитно онда, ода коначности, и у току - пролазности... Љубав јача од онога који воли, јача од сваког сажалења, љубав која, и у поништавању и у потврђивању, дарива, и тиме задобија. Љубав је та која ствара, игра и над моралом и над врлином, не мањка стила, пристаје на своје сада, прије и послије свега... - радује. Љубав је живот и као опредјељење на живот, љубав, квалитативно, и с оне стране романтизма, јесте живот! Не може се говорити о Бивствовању неутрално, из дистанце или из једне стајалишне тачке. Бивствовање, пратимо ли Ничеа, јесте нужно живљење, бивствовати значи живјети.⁴ То пак не значи да је овдје искључиво ријеч о фи-

томе што ћемо увек имати да подносимо његов ружан поглед. Јер призор ружног чини лошим и мрачним.“ (Ниче, Ф. *Весела наука*, Графос, Београд, 1984, 197-198.)

4 „Док год чула показују постајање, пролажење, измењивање, дотле не лажу... Али Хераклит ће увек имати право да је бивство празна фикција. ‘Привидни’ свет је једини: ‘прави свет’ је само накнадно долаган...“ (Ниче, Ф. *Сумрак идола*, Графос, Београд, 1977, 23.)

лософији живота, али то значи да метафизика није индиферентна у односу на живот. У својој диференцији спрам живота, у собом-евидентирању да она *сама* није живот, метафизика је, у својој суштини увијек, и прикривајући је и потискујући је, *воља*, једна стална заинтересованост. Зато је метафизика животна, у својему затицању живота жива и као мисао, доживљавање, ток, кретање, самопревазилажење, пут. Чак и онда када се објављује као Идеја по себи, чак и онда када допире до своје (не)могућности да мисли Ништа, чак и онда када Ништа опстаје предметом философије.⁵ Философија, губећи предмет и у овоме Ништа, проналази своју егзистенцијалну неутемељеност из које је вазда гурнута у (изо)кретање. Философија зато јесте, нужно, философирање, ток недовршеног дјеловања. Философија је *иерверсум*: један свијет у сталном (изо)кретању, који се из своје неутемељености, а увијек изнова, проналази у древној игри између смисла и бесмисла. На томе нас путу и из највећих висина, и када се то најмање слути, и када се небом дух раскрили, посљедњи човјек, Заратустра, враћен људима, учи љубити земљу и по (при) падању изнова проhodати. Сада већ, разговјетније од негдашње слутње, свједочимо да организовани, синхрони, у-себи-довршени свијет великих система духа, потом и технолошке рационалности, а ипак (исувише) људски, попушта у поетичкој форми сраза језика и бића, који се, из своје некомплетности, проналази у живој полифонији значења, наводно већ превазиђене и одвећ патетизирани игре између смисла и бесмисла. У том се распону Ничеова *умјешности философирања* по-казује и као херменеутичко свједочење искуства по-грешности мишљења које се, афирмишући континуитет, ипак затиче...- увијек на почетку.

1883, у својој 39. години, Ниче отпочиње писање дјела чији је протагонист онај коме се име на персијском пише *Zarathushtra* (*ushtra* – пер. камила). Живио је, вјерује се, негдје између седмог и деветог вијека п.н.е. Стари Грци га зваху *Zoroaster*, али о његову учењу ништа одређено нису знали. За Ничеа је Заратустра први којим се радикално актуализовала борба добра и зла, али и онај кога је сусрео на дан када је *од једног постојало двоје*: Заратустра је, за Ничеа, моменат властите објективације, удвајање и чежња за инкорпорирањем, најава великог поднева човјечанства. За човјечанство је то моменат када се, ипак мање пророчки, а неминовно приповједачки, архетипски препознаје, философирањем, у лику вели-

⁵ „И, да кажем и на крају оно што сам рекао на почетку: човек ће радије хтети *ништа* него не хтети...“ (Ниче, Ф. *С оне стирани добра и зла – Генеалогичка морала*, СКЗ, Београд, 1993, 375.)

ког мудраца, будућност у пропадању посљедњег човјека и рађања натчовјека... Велико подне: када је Сунце у највишој тачки, када је сјена најкраћа, када двоје, у вјечној разлици, постају једно. Овдје ћемо застати..., ...да би се осврнули на неколико детаља, рекао бих неопходних, по судбину разумијевања Ничеовог *Заратустре*. Понављам, питање је акцентирано: ко је *Ничеов Заратустра*?

Ничеова сестра, Елизабет Ферстер Ниче, ревизионо евидентира да је *Заратустра* написан у периоду од 1883. до 1885., као и то да су се виталне идеје дјела, али и лик *Заратустре*, јављали много раније у сновима и списима њена брата.⁶ *Заратустра* је, назначено је, за Ничеа први увидио да је борба добра и зла у суштини кретања свих ствари. *Заратустра* је инвентирао контраст између добра и зла, космологизирао га и успоставио кретање у сталном њиховом унутрашњем конфликту. У времену је *Заратустра* онда нужно тај који се враћа да би регресирао своју инвенцију, да би измирио супротстављеност добра и зла, да би измирио супротности које је једном произвео. *Заратустра* је, посљедично, на његовом путу запажа то Ниче, властитом инвенцијом, створио и једну од најпресуднијих грешака: морал! *Заратустра* онда бива тај, први од свих и међу свима, на коме је да увиди ту, собом створену, грешку. У распону ове грешке Ниче распознаје сопствену објективацију, или боље речено, Сопство у објективацији, коју Јунг илуструје на страни 10. *Семинара о Ничеовом Заратустри*. Ријеч је о пјевању које Ниче записује између 1882-84. за својега боравка на Силс-Марији, малом мјесту на Швајцарским Алпима, гдје је и написао Другу књигу *Заратустре*. У располагању сам верзије у енглеском преводу:

„I sat there waiting, waiting – not for anything.
Beyond good and evil, enjoying soon the light,
Soon the shade, now only play, now
The lake, now the noon, wholly time without end.
Then suddenly, friend, one become two-
And Zarathustra passed by me.“

Ниче, имамо пред собом јасне показатеље, бива први којим западна цивилизација, и дјелом, проживљава психолошко искушавање Сопства, препознаје крајем XIX вијека процес који ће се тек са XX вијеком у потпуности афирмисати на философском, па и научном плану. Психоаналитички дискурс је његова, у потискивању субјекта који тражи услове својега избављења, и онтолошки и де-

⁶ Види, Jung, K.G. *Seminar on Nietzsche's Zarathustra*, Princeton Uni. Press, New Jersey, 1998, 11.

конструктивистички, најпрепознатљивија карактеристика. Деконструктивисти-чки велимо, а у томе чујемо како одзвања Ничеово *философирање чекићем*⁷. Стоји, међутим, и то да је Ниче препознао овај процес не само упућеношћу у учење Зенд-Авеста, а потом и специфично интерпретираном плетиву како софистичког тако и Хераклитовог завјештања, него и доживљајним самоопажањем које, собом интуирајући свијет, ипак одржава аспирање ка крају на начин чежње за новим почетком. Или, можда још суптилније, Ниче, у вјечном враћању, у тој благодарећој регресивности, читава једну сталну немогућност довршења која дојми биће искуством увијек изновног отпочињања. То је напор и радовање, то је мисао која зна за нихилизам, како и за, у њему већ утиснуто, противукретање ка превредновању доминантних вриједности. Ово је противукретање умјетност! Прелаз од пасивног у активни нихилизам јесте прелаз од декаденције ка стваралачком бивствовању или од дотадашње метафизике, науке, религије, па и умјетности, ка самој умјетности философирања као стваралачког начина живљења. *Заратустра* у себи носи (и) ту двојакост. Перспективизам зато не пристаје на једнозначност. Дефинитивног важења нема! У тој се оскудици увијек опажа једна раскошна аксиологија заинтересована за живот. Двојакост у *Заратустри* собом носи: *диониску екстазу*, Ниче је свједочи и начином на које је ово дјело настајало, и, посебице кад је Ничеа опхрвавала болест, интензивiranу *индентификацију са Христом*.⁸ О првопоменутом смо већ много тога чули, а о другом нам тек ваља што разговјетније проговорити. Настојање ово укључује одзив и на друга два иницирана питања: какав је статус метафизике, умјетности и воље за моћ у односу на живот?; и, шта значе Ничеове ријечи „Бог је мртав“? Ако би, у име разговјетности, објединио етапе пред нама овдје наговјештеног пута, онда се надаље узимамо следећих, дакако међуусловљених, корака:

1. Заратустра и другојачење Сопства. Христ и Ничеове ријечи „Бог је мртав“. Заратустра као посљедњи човјек. Христ као посљедњи хришћанин.

7 У позној фази Ниче, задржавајући револтни набој, изразито инсистира на статусу својега философирања у односу на традиционалну метафизику истичући га овим одређењем и у поднаслову списка *Сумрак идола*.

8 Илустративно, а прије потресно, осврћем се датуму: 04. јануар, године 1889. Већ оболио, Ниче упућује разгледницу пријатељу, композитору Петеру Гасту, са драматично интонираним, опроштајним ријечима: „Моме маестру Пијетру. Запјевај ми нову пјесму: свијет је преображен и небеса се радују. Разапети.“ (прев. аут., види, Heidegger, M. *Nietzsche*, vol.1, New York, Harper & Row, 1982, 15.)

2. Ничеово дјело *Тако је говорио Заратустра* и философирањем успостављена приповједачка структура субјекта.

3. Трагика као хероизам, драма субјекта и читавање времена као историјске тежње ка климаксу, ка разрјешењу. Одсуство климакса, вјечно враћање истог и немогућност успостављања хомологије.

4. О користи и штети метафизике по живот. Физиологија умјетности и воља за моћ. Немогућност краја метафизике и чежња за новим почетком.

5. Посљедња драма метафизике: Ниче. *Pathos* субјекта, његово прикривање и потрага за избављењем бића.

Заратустра као посљедњи човјек и први натчовјек котви почетак у крају. Крај човјека довршава сваку атропологију и ствара услове превазилажења свијета запалог у хуманизам. На овим се основама, у XX вијеку, Хајдегером извршила, онтолошки мотивисана, у склопу хеременутике Бивствовања неминовна, критика хуманизма. На овим се основама објављивао и крај историје референтан крају метафизике - у смислу краја метафизичког идеализма односно платонизма, и крај историје - у смислу краја идеје о слободи, а то ће значити евидентирања нихилистичког искуства Идеје. Наводно је наше доба, онда, постметафизичко, постхумано, постисторијско доба. Да ли је онда распећем Христа васкрсло хришћанско доба у коме, наизглед ексцесном смјелошћу, једино још Ниче у крају XIX, материјалистички опредјељеног вијека, тражи Бога? У *Веселој науци*, година 1882., Ничеов човјек са фењером у руци, у ведро пријеподне, тражи Бога, и изговара, у том историјском тренутку, можда и најтеже ријечи. Диоген из Синопе (403-329. п.н.е.) је, не заборавимо, скоро на исти начин као „луди човјек“ у *Веселој науци*, још у своје вријеме, за дана, тражио...- човјека! Од Диогена до Ничеа је западна метафизика, бићу судбоносна, ипак једна онто-тео-лошка антропологија, чак и онда када се томе, у свом пуном погону, одупире. Њено је епохално одвијање, и без припреме и без предумишљаја, настајање, догађај и нестајање субјекта. Ово је постајање начин опстајања бића и у сред драме нестајања субјекта. Метафизика се не успјева лишити своје суштине, воље, заинтересованости за живот, па се тиме ни биће не може лишити субјекта, нити се философирање може лишити протагонисте. Заратустра је, утолико, начин у философирању конституисане приповједачке структуре субјекта. На овај се управо начин мудрост древно саопштавала, приповиједањем и живом ријечју. Иако писана, Ничеова ријеч тражи живота и налазећи га долази до своје убједљивости. Она се опрашта од

процедуре формално логичког успостављања важења и сугестивношћу задобија чак и онда када је контрадикторна и недоследна. Ниче неће само читаоца, таквих је можда и превише, он призива онога који говори када пише. Са Ничеом писана ријеч дејствује као да је изговорена, и увијек као да је тек изговорена. Не заборавимо како је *говорио* Заратустра. Тим се говором Ниче освједочује у своју аутентичност у философирању, осјећа биће преузето налетом стваралачке снаге која производи нову вриједност, оно што је више од саме критике, аналитике, полемике,... Ниче овим дјелом доживљава Сопство које надилази све оно што је његово Ја било до тада. Ниче у оживотворењу осјећа самоизлечење, а то је већ и самодовољност изражена усхићењем у габаритима диониске екстазе. Није излишно истаћи, овај плод се не убире умијећем метафизичке акробатике него философирањем живим у цјелини доживљајног искуства бића, а то искуство може једино да се, у недовршеном саморазумијевању, дакле никад дефинитивно, опише и преприча, да се посвједочи. Трансценденталне филозофије копне у немогућности да се успостави дистанца, и самопосматрање у дистанци. Ниче је личан и да би опозвао сваку позицију дистанце. Драматично дакле, у пропадању човјека се рађа натчовјек, а *Заратустра* је мјесто одвијања те драме. Ниче је, и тако читајмо претходну реченицу, мјесто одвијања посљедње драме метафизике. Она није тренутачна, она је континуитет на коме се успоставља оно бивствовање које је људско, ...опет патетично: исувише људско!

Драма је, непобитно, хероистичка. Њу, данас, у, наводном, постисторијском добу, више нико нема храбрости да произведе и проживи. То значи да је драма иронизирана и са тиме су, и у томе, потрошене све битне ријечи. Ријечи су одвојене од онога који их изговара, од онога који више, у одсуству композиције усуд/удес, не успјева обнављати вјеру у њих. Битне ријечи су изневјерене и прије но што су изговорене. Али, и у времену изневјеравања ријечи, драма хероизма је за субјект неподношљиво трагична. Или: трагика јесте хероизам који, прије или касније фатално, води довршењу субјекта. Фатално, онда када субјект, ако нигдје друго онда у времену исцрпи, ресурсе својега самоизбављења у бићу. Христ је, за Ничеа, зато посљедњи хришћанин, а Заратустра посљедњи човјек. Прихватити коначност, и у томе славити живот, услов је васкрсења... Натчовјек се рађа из пропадања човјека. Човјек је, за и спрам натчовјека, једно болно сјећање. Од тог се сјећања не живи. Спасоносно се, онда када сјећање само штети, живи од заборава! Тако се ваљда и најбоље прашта. Тако се једино прашта! Ниче са озареношћу хвали анималност обдарену заборавом. На пропадање човјека треба

гледати, спасоносно, подсмјехом или заборавом, прије заборавом, анимално, никад сажалењем. Тако говори права љубав: ...у име живота! Инсистирајући на метафизичком, човјек својом историјом инсистира на великом сјећању, потискује своје анимално, потискује оно људско које пропада од историје, али и Истине, коју више не може да поднесе. Досадашња је историја, огрезла у историцизму, сјећање и, пасивним нихилизмом, произведена репетиција стављена у функцију потврђивања антрополошки конституисане онто-теологије која је у хомоцентризму преузела све своје врховне вриједности. Таква је историја прегнантно анулирање анималног које се ипак, нехотимично, сада из потискивања, деструктивно јавља као коб човјечанства за коју понестаје апологије. Да, таква је историја у времену борба непростајања човјекова на пропадање, на пропадање које се, у прикривеној суштини, чезне у име новог почетка. Рат је вели Ниче, а подсјећа на овај фрагмент и овдје референтни Јунгов *Семинар о Ничеовом Зараиустри*, посебице тамо гдје су примарне потребе већ задовољене, трансмисија суицидалности која се ослобађа од услова гриже савјести. Рат је, дакле, сублимација суицидалности у добру савјест! Шта је онда историја конструисана на великом догађају, на епизму и епохализму? Када се у таквој историји оплођује врлина и порађа морал, Ниче нас позива на алтернирање: постанимо иморални. Таква је историја и метафизиком, конструктивистички досљедно, овладавала свијетом и превладавала Другог. Сада је изазов превазићи себе!⁹ До сада смо задобијали небо и у том задобијању губили тло, губили земљу, и, позитивно, оптимистички, разарали свијет. Разарали оно првобитно, његов предконцептуални смисао, разарали смо тиме оно људско, ово што је ту, затекнуто у јединству бића, између неба и земље. У оптимизму и позитивизму човјечанство је изградило вриједности које, негирајући живот, не заслужују да преживе. Дидактика је та строга аксиологија, која дисциплинује, налаже консензус, по правилу једна логика пресуђивања која не само да мањка (само)разумијевања, него мањка радости. Тако, ето баш тако, постајемо више тегови него људи. Претешки себи, мрзовољни, невољ(е)ни за Друго(г). Такви, и да смо логички најмјеродавнији, већ штетимо животу. Тада биће, инстинктом користи по живот, одбацује све наше, и у мишљењу најоправданије, ријечи. Метафизика међутим, у својој потиснутој суштини, тражи разумијевање: не пристаје на ригорозност, на строгост, ма каква она била, а да није строгост према себи. Спољна је строгост историјска, непримјерено неодговорна а озбиљна, ... – преозбиљна. Она

9 „Човек никад не пропада од неког другог, него увек од самог себе.“ (Ниче, Ф. *Сумрак идола*, Графос, Београд, 1977, 76.)

је и научна, објективно истинска, само себи досљедна, доказивачка, принципијелна, категорична, хладна, чиста, ... – пречиста. Нељудска. Нова вриједност онда, у алтернирању, иморално, нека буду радост и игра као најинтензивније манифестације смисла Бивствовања, нова вриједност нека буде весела наука! Ова, нова вриједност је људска, историја недовршеног стварања, нова је вриједност у опстајању у отворености, нова је вриједност историја будућности! Нова је вриједност, над свим нашим страховима, и без рационалног оправдања, љубав, нова је вриједност стварање! Ново је оно најстарије, оно најелементарније, оно и у прогресу запуштено а најпрвобитније, оно што, наиме, сви већ знамо. Ново је оно што најчешће у том знању заборављамо. Ново је оно што затичемо и лако губимо, па се оно, као ново, неумитно освјетљава у вјечном враћању истог. Ново је оно за шта у знању немамо мудрости. Ново је: вриједност је живот! Чак и онда, посебице онда, када је бесмислен, ирационалан, када се не може логички формално оправдати. Ново уопште није ново: да, ...вриједност је живот!

Историја која је загубила ту вриједност тражи климакс, разрјешење и окончање. Та и таква историја је презасићена собом, суицидална, (само)деструктивна, пропадајућа, вапи краја! У суштини, и метафизички, она је једна потиснута воља која себе неће да призна. Зато је њена мисао о крају, зато је њена тежња ка довршењу, само једна чежња за новим почетком. Истина, чежња је ова још увијек неразумјевана, још увијек неинтерпретирана, још увијек неиспричана, истина, чежња је ова још увијек декадентна, незаживјела. А, климакс одсуствује... Разрјешења нема у вјечном враћању истог. Одсуствује успостављена хомологија. У идентитету разлике се, изнова, ишчитава потрага субјекта за избављењем. Сопство, Други, биће, бивствовање... маркирају пут трагања субјекта за избављењем, субјекта презасићеног собом. И преко самоприкривања, то јесте пут који непрестано, из свих својих праваца, указује на немогућност краја метафизике унутар чежње за новим почетком. Постисторијско, постхумано, постметафизичко, постмодерно, пост... доба је, онда, прамац овога кретања, овога тока, у коначењу, увијек лишеног климакса. Сада, у игри, без климакса, покушајмо допријети до Бивствовања - трајањем, а до бића - пролажењем; допримо и бесмислени, ослобођени од Идеје - и у томе слободни од идеје о слободи; ослобођени од принципијелности, од принципа суђења, ослобођени од категоричности, допиремо до поетичности, до воље за моћ као принципа превредновања доминантних вриједности, до воље за моћ као умјетности. Увјерићемо се: умјетност је неопходна по преживљавање овог, по животу, нихилистичког

удеса, који је, фундаментално, и удес метафизике. Увјерићемо се: предуслов ослобађања воље за моћ као принципа превредновања свих вриједности јесте слобода од моћи суђења као принципа категоричности или принципијелне категоричности. Увјерићемо се, ретро(пер)спективом проживљеног искуства користи и штете метафизике по живот: ...умјетност је неопходна, а не логика, ...умјетност је неопходна, а не естетика!

Завршни, четврти дио, треће књиге *Воље за моћ*¹⁰, насловљен „Воља за моћ као умјетност“, Ниче отпочиње ријечима:

„Наша религија, морал и философија јесу облици декаденције човека. Реакција: уметност.

...

Уметник-философ. Виши појам уметности. ...¹¹

Први том Хајдегеровог *Ничеа* је посвећен „Вољи за моћ као умјетност“, а везан је за период Хајдегерових предавања на Фрајбург Универзитету од 1936. до 1940. Између 1936. до 1946. Хајдегер је, може се рећи цјеловито, посебним огледима и предавањима, одредио битне оријентире своје студије о Ничеу коју објављује 1961. године. Посебно се, у границама мојега запажања, издвајају као битна три момента. Прво, Хајдегерово намјера да Ничеово философирање доведе до цјелине. Већ у склопу Ничеова планског нацрта *Воље за моћ*, Хајдегер примјећује израз три, хронолошки обликоване, цјелине: периода од 1882. до 1883. и дјела *Тако је зоворио Заратустра*, потом 1885-1887. обиљежене дјелом *С оне стиране добра и зла - Генеалогичка морала*, те 1887. до 1888. везане за дјела *Сумрак идола*, *Ессе ното* и *Антихрист*. Друго, манифестовано из склопа поменуте намјере, Хајдегерово консолидовање пет основних одређења (Ничеовог разумијевања) умјетности. Од значаја је овдје, управо у овом кораку, и навести их: 1. Умјетност је најјаснија конфигурација воље за моћ. 2. Умјетност мора бити сагледавана у односу на умјетника. 3. Умјетност је основни начин јављања свих бивствујућих, у смислу да она јесу, да су само-стварајућа, а (тако и) створена. 4. Умјетност је изразито противукретање нихилизму. 5. Умјетност је вриједнија од Истине. И треће, растерећене од изношења мога запажања, најбоље за себе говоре следеће реченице са 98. и 99. стране енглеског превода Хајдегерове студије о Ничеу:

¹⁰ Ничеове биљешке су, у цјеловитијој верзији - око 400 секција укључено, објављене постхумно, 1901. године, у књизи XIV сабраних дјела под насловом *Der Wille zur Macht*. Ремодификована верзија *Воље за моћ* укључује 1067 секција, а појављује се у потоњим издањима сабраних дјела 1910. и 1911. године.

¹¹ Ниче, Ф. *Воља за моћ*, Дерета, Београд, 1991, 461.

„Feeling, as feeling oneself to be, the body is already contained in advance in that self, in such a way that the body in its bodily states permeates the self. ...We do not 'have' a body; rather, we 'are' bodily. ...We are not first of all 'alive', only then getting an apparatus to sustain our living which we call 'the body', but we are some body who is alive.“

У два сам се наврата, различитим поводима, освртао на ове одјељке који и у даљим и у изновним читањима цјелине штива, без напора испливавају из заборава, ослањајући се на онај одраније, дојмом начињен, и сигурно је зато, још увијек неизбрисан траг. Тако бира хтјење, воља која зна шта хоће. Неиндиферентна: хоће себе. Овдје је релевантан, дакле, њен избор који начиних у два текста: *Умјетности философирања, метафизика и живоїи и Херменеутика Бивсївовања, воља и стїварање – цїрлоџ физиолоџији умјетностии*. Оба су условљена позивом бића да се размотри однос или статус односа између метафизике, умјетности и живота. Условљени су и покушајем да се разумијева статус истине и стварности, али и искуством недовољности деконструктивног приступа естетици, односно мотивом, рекох вољом или хтјењем, да се непосредније у философирању афирмише тјелесност и чулност у цјелини. Полазно је, краћим екскурсом ћу то нужно морати појаснити, ово условљавање одређено Ничеовим ријечима „Бог је мртав“, као и секцијама у *Зарашустри* под насловом „О презирачима тијела“, „О радостима и страстима“, „О читању и писању“, „О проповједницима смрти“, „О путу ствараоца“, „О узвишенима“..., те, у *Генеалоџији морала*, Ничеовом, заиста, луцидно истинољубивом, иморалном и духовитом, обраћању Кантовом безинтересном ситуирању лијепог¹². Дакле, у фокусу је статус и однос истине, стварности, чулности, тјелесности, метафизике, умјетности и живота. У цјелини се распон овог питања, ни једног момента, не одваја од помињаног, а и овдје извјесно је централног, фрагмента *Веселе науке*:

„Зар нисте чули о оном лудом човеку који је у ведро преподне упалио фењер, појурио на пијацу и непрекидно викао: 'Тражим бога! Тражим бога!' – Пошто су баш тамо стајали многи који нису веровали у бога, изазвао је велики смех. Да ли је изгубљен? - питао је један. Да ли је залутао као дете? - питао је други. Или да ли се крије? Да ли се нас плаши? Да ли се укрцао на лађу? Иселио се? – тако су сви викали и смејали се. Луди човек скочи међу њих и прострели их погледом. 'Где је бог?' повиче, 'ја ћу вам то рећи! Ми смо га убили, ви и ја! Сви смо његове убице! Али како смо ми то учинили?' ...'Бог је мртав! Бог остаје мртав! и ми смо га убили! Како да се тешимо ми, убице свих убица?' ...'Какве ћемо свечаности окајања, какве ћемо свете игре морати да измислимо?

12 Види: Ниче, Ф. *С оне стране добра и зла – Генеалоџија морала*, СКЗ, Београд, 1993, 315-318.

Зар није величина тога дела превелика за нас? Зар ми сами не морамо постати богови да бисмо само изгледали њих достојни? ...Конечно он баци свој фењер на земљу тако да се разби у парампарчад и угаси се. 'Долазим прерано', рече он тада, 'мени још није време. Овај огромни догађај је још на путу и путује – још није допро до људских ушију.'¹³

Евидентно је, овим се дијелом текста у потпуности саображава композициона структура три његова, на почетку истакнута, конститутивно носећа, питања. Полазимо од нихилистичког искуства Идеје, ријечи „Бог је мртав“, и откривамо, том искуству иманентно, противукретање нихилизму: умјетност. У овим се ријечима Ничео-вим читава судбина до краја, и консеквентно, доживљајно домишљене судбине западне метафизике. Ове ријечи, дакле, једино могу да се разумијевају из тога проживљеног искуства, нужно, из контекста западне метафизике. Значе: крај западне метафизике као метафизичког идеализма, крај платонизма. Платонов свијет идеја, натчулни свијет, у битном смислу, одређује судбину западног човјека, јер она јесте метафизика која се, из своје потиснуте суштине, показује као воља која хоће *вјечно(сти)*, која хоће живот. Хотјећи живот метафизика се показује као воља која кроз Идеју по себи, у примарном, а неоткривеном, мотиву, хоће чулни свијет. Уколико је свијет идеја истинити свијет, стварност, онда је метафизичка воља за чулним свијетом, за не-Истином, јача од Истине. Платонистички, умјетност је теоријом *mimesis* одвојена од стварности, а по Ничеу, умјетност је, пратећи изложену инверзију, израз потиснуте суштине метафизике. Умјетност је, на концу, и добра воља за привид без које пропадамо од Истине.¹⁴ Умјетност је, у нихилизму, његово противукретање, израз воље за моћ као принципа превредновања доминантних вриједности. Умјетност је начин живота.¹⁵ Онако како нам показује досадашње наше (изо)кретање: умјетност је неопход-

13 Ниче, Ф. *Весела наука*, Графос, Београд, 1984, 146-147.

14 Види: *ibid*, 128., пар. 107, „Наша последња захвалност уметности“.

15 Антиумјетничко стање (у философији) је оно које осиромашује, које нас одваја од свега, тјера на одрицање, а величајући објективност – и на порицање. Супротно, умјетничко стање има окрепљујуће дејство, буди и оживотворује најтананије успомене и далеки, каткад тренутни и маргинализовани, свијет осјећања, чулног опажања и здраве тјелесности. Љепота је живот и израз његове виталности. „Ружно, то ће рећи противречно уметности, је оно што уметност *искључује*, њена *негација*: – када год се пропадање, осиромашење живота, немоћ, распад, још издалека наговесте, естетски човек реагује негативно. Ружноћа *пшишти* човека: она је израз депресије. Она одузима снагу, осиромашује, притискује... Ружно изазива ружно: човек може на свом здрављу окушати, како нездравно стање повећава способност његове фантазије да замишља ружне ствари. Тада човек врши друкчији избор ствари, интереса, питања. И логика нам показује стање које је блиско ружноћи: – тежину, тупост... У присуству ружноће недостаје равнотеже у механичком смислу: ружноћа храмље, тетура се, она је антитеза божанској лакоћи једног плесача...“ (Ниче, Ф. *Воља за моћ*, Дерета, Београд, 1991, 469.)

на, не формална логика! Умјетност је, јер је начин живота, неопходна, а не естетика! Треба нам ријеч, али као изговарање, треба нам, и у ничеанском мотиву Мерло-Понтијеве феноменологије, тијело мисли, треба нам стварање, а не његова теоретизација. Не ради се овдје о протагонизму, овдје је ријеч о умјетности као најнепосреднијој манифестацији животних енергија, раста, бујања. Умјетник је плесач, артист, виртоуз налик ономе у циркусу или варијетеу, али и *Künstler*, стваралац у најузвишенијем смислу те ријечи. Тијелом ослобођеним говори се најјасније и најистинољубивије. Пристати на тијело, значи пристати на живо говорење, које тек преводимо у ријечи. Ријечи се одазивају ономе што већ мимиком, тим говором најживљим, једни другима саопштавамо. Нова је вриједност: вјеровати тијелу, признати га, а не презрети. А тиме признајемо коначност, пропадљивост, (по)грешност... Зато музика! Зато плес! Плес и над моралом, плес, игра, а не сажалевање, над свим оним под чиме је пропадао досадашњи човјек. У западној, наводно постмодерној, цивилизацији тијело се загубило. Доминира пасивни нихилизам као презирање коначности, пролазности. Доминира велика фузија виртуалног прозирања тијела. Порицано тијело, међутим, говори и данас: као симптом. Експлоатација сексуалности, клонирање као радикално поистовјећивање, уклањање и приклањање тијела церемонијалном, (пост)индустријализованом, пиру надвладавања коначности, синтетизација је метафизичке стерилизације свијета, од чисте Идеје до укидања полних разлика. Но, тијело, ипак, говори: ...ослушкујмо симптом...¹⁶ И зато, музика! Нова је вриједност најстарија: умјетност! Она је несавремена, она је првобитна. Не логика, не естетика. Умјетност као начин живота. Историја будућности као историја недовршеног стварања јесте умјетност као начин живота! Ниче, већ у своје вријеме, одбија говорити о естетичком и неестетичком стању... Естетика нужно разочарава, и конструктивно и деструктивно. Ниче је вољан говорити само о умјетничком и неумјетничком начину живота. Умјетнички: активни нихилизам као израз воље за моћ и стваралачки принцип превредновања, препорађање живота. Неумјетнички: пасивни нихилизам, декаденција, израз беживотности. Хајдегер има слуха и за ову Ничеову перспективу. Зато не тражећи естетику, консеквентно проналази фунда-

16 Порицање тијела у прогресивистичком еманципационизму западне цивилизације анестетички пориче симптом инстант дејством радикално естетизоване фармацеутске (пост)индустрије. Фармацеутска (пост)индустрија настоји, еклектичким рабљењем паролe здравог живота, запосјести мјесто прехранбене. Хедонизам се више не задовољава анулирањем бола, он тражи, мотивисан артифицијелизованом визуром аполонске хиперестетике, укидање симптома. Тек се тада тијело, инерцијом објективизације и неутрализације, може експлоатисати... - до прозирности.

менталну онтологију, а да би обновио нарушени однос између умјетности и суштине човјечанства. Људска је умјетност, а не технологија, умјетност философирања, а не технологија мишљења. Опет, умјетност није декоративна, музејска или антикварска вриједност, умјетност је начин откривања заборављеног смисла Бивствовања. Поетичким, а не техничким мишљењем, онда се приступа и откривању ствари, стварности, истине... Не конституише се нова епистемологија, нити нова гносеологија,..., не, него се открива поезија као суштина умјетности и начин дјеловања истине. Поетичко мишљење, у контексту наших питања, означава довршење моћи суђења као принципијелне категоричности: не категоричност, дакле, него дескрипција. Тако, ево, од философирања чекићем стигосмо до деконструкције, а поетичким мишљењем до херменеутике.¹⁷ Довршавање традиционалне метафизике значи, у овом случају, довршавање категоричности мишљења и категоријала као начина његова одвијања, те ослобађање поетичког мишљења као разумијевајућег дескриптивног интерпретирања и језика као начина његова бивствовања. Откривање људског у мишљењу значи допирање до начина на који човјек бивствује на овој земљи. Хајдегер прилази овом, људском, бивствовању ослушкујући Хелдерлина, а изриче се ничеански: човјек станује поетички. У језику станује биће, а људско грађење, становање, бивање, опстајање, може бити само поетичко. У поетичкој се метрици људским бивствовањем премјерава однос неба и земље. Ова је метрика увијек начин разумијевања и *stimmung* ту-бивствовања, расположење којим се читава егзистенцијална ситуација у отворености свијета. Метриком се читава ритам, а ритам, у читању, тражи слух. Чулност, поезија, музика... Поетички се, у свијету, тражи разумијевање, а не пресуђивање, тражи се интерпретација. Поезија је у суштини свих умјетности. Чулно опажање, *aisthesis*, анестезиран историјом западне метафизике, тражи тијело, оно порицано, позива, ничеански, на повратак земљи, пристаје на

¹⁷ Хајдегер је, као и Ниче, сматрао да адекватан улазак у философирање не може бити заснован на метафизичком конструктивизму. Хајдегер нас, у хераклитовском маниру, упућује у ток, у однос између питања и одговарања, у *однос сам*. *Dasein* је композиција питање/одговарање, дијалог. Дијалог отпочиње из бивствовања бивствујућих – на том је путу херменеутика Бивствовања. Овај пут Хајдегер назива *деструкција*, не значи укидање, него процес „отклањања наслага“, „историјских идиома“, у историчности философирања. *Деструкција* је начин којим се *Dasein* отвара према бивствовању бивствујућих, као онеме у чему се открива из своје при-палости. Ту се помаља завичајност ту-бивствовања, ту се проналази темељ. Тек је тада одговарање омогућено као однос према ономе што *јест*. Херменеутика се зато тиче истине на начин разумијевања и интерпретирања, а не хипотезирања, (по)става или доказивања. Одговарање је, аутентично, говор. (Види: Вукашиновић, Ж. *Угес метафизике у херменеутици Бивствовања*, Наслеђе, бр. 6, ФИЛУМ, Крагујевац, 2007.)

при-падање, тлом којим се егзистенција у бивствовању враћа завичајности, а тиме и евидентирању да *Dasein* не може имати или нема тијело. *Dasein* је тјелесан. Таквим се непосредно помаља, не негира, дакле не пориче, управо физиологијом умјетности. Умјетност, једина обједињујући диониски и аполонски принцип, допире до цјелине бића и аутентично открива смисао Бивствовања. Воља за моћ и метафизички поражава презираче тијела, буја физиологијом умјетности, и зато се, поновимо, вриједност мишљеног и казаног мора преузимати доживљајно и у контексту квалитета проживљаваног живота. У историји у којој је битно дјеловање а не довршеност у дјелу, у историји у којој је (само)разумијевање и интерпретативно модус опстајања, философ јесте умјетник, дакле, стваралац, а не реципијент или тек пасивни читалац. При-падање земљи, откривање тла и повратак завичајности, очувавају пут дјелатног очувавања љубави у предаји, предавању свијету, а не његову превладавању. Ослобађање, дјелатно, недовршено, овдје у битном смислу, јесте ослобађање од Идеје о слободи. *Pathos-om* субјекта се омогућава његово ослобађање из самопотискивања ка избављењу у цјелини бића. *Pathos-om*, субјект, искушава своје границе, допире до њих и разоткрива се у отворености свијета, отворености и за небо и за земљу. Ту, на тлу, субјект сада откривен у бивствовању, пропадајући припада завичајности на начин своје избављености у цјелини бића. Философирања, аутентично, нема без патетике, без, и у прикривању и у непризнавању, актуализирајуће драме субјекта, једне актуализоване историје успостављене између рођења и смрти. *Dasein* се не мора неутрализовати да би се откривао смисао Бивствовања. Управо супротно... Други се увијек јавља, и само се може јављати, на хоризонту ту-бивствовања. Разумијевање је, и нужно и аутентично, увијек саморазумијевање. Ту се сусреће значење, у тицању, ту се открива смисао. Субјект, дакле, шифрирано, начином свога самопризнавања, поетички тражи, и преко Другог, значи дискурзивно, услове својега избављења у цјелини бића. Самопризнавање мора бити живо, оживотворујуће, доведено до изрицања, па је зато, и у XX вијеку доминантном психоаналитичком дискурсу, увијек, у основи, ријеч о једној, истина регионалној, херменеутици. Ријеч се изговара, субјект више не припада само себи, те се приповједачки, живом ријечју, непрестано изнова, (ре)конституише. У подневу вјечног враћања, изразом воље за моћ, тако је морао да говори и Ниче... Примичем се, из тога говора, завршним реченицама дојмом да сам од низа фрагмената само сачињавао композицију која већ сутра може изгледати другачије. Ово је, ипак, игра која припада себи, калеидоскоп којим се, у колориту свијета, живот, овим људ-

ским, неодмјерен весели. Ово је игра вољом исписана, ...- лична, толико колико патетично звучи... Посљедња драма метафизике: Ниче!

Литература

1. Ниче, Ф. *Ессе ното*, Графос, Београд, 1977.
2. Ниче, Ф. *Весела наука*, Графос, Београд, 1984.
3. Ниче, Ф. *С оне сјране добра и зла – Генеалозија морала*, СКЗ, Београд, 1993.
4. Ниче, Ф. *Воља за моћ*, Дерета, Београд, 1991.
5. Ниче, Ф. *Тако је џоворио Зарашустра*, БИГЗ, Београд, 1992.
6. Ниче, Ф. *Сумрак идола*, Графос, Београд, 1977.
7. Ниче, Ф. *О користи и штети историје за животи*, Графос, Београд, 1986.
8. Ниче, Ф. *Рођење шрагедије*, БИГЗ, Београд, 1983.
9. Хајдегер, М. *Шумски пушеви*, „Ничеове речи ‘Бог је мртав’“, Плато, Београд, 2000.
10. Heidegger, M. *Nietzsche*, vol.1-4., New York, Harper & Row, 1982.
11. Jung, K. G. *Seminar on Nietzsche's Zarathustra*, Princeton Uni. Press, New Jersey, 1998.
12. Jaspers, K. *Nietzsche: An Introduction to the Understanding of His Philosophical Activity*, Hopkins Uni. Press, 1997.

Želimir Vukašinić

THE LAST DRAMA OF METAPHYSICS: NIETZSCHE

Summary

This paper deals with three internally related questions, recalled in the light of Heidegger's and Jung's interpretation of Nietzsche: Who is Nietzsche's Zarathustra? What is the status of metaphysics, art and the will to power in relation to Life? What is the meaning of Nietzsche's words "God is dead"? The way of this questioning will highlight the importance of a personal engagement in philosophising announced by the voice of the first person perspective which requires to be expressed in its specific and (self)recognisable style. On this horizon emerges a constitutive possibility for a realisation of the intuitive method of philosophising by which a procedure of the ontological neutralization of the subject and a scientific objectification of the world will be opposed. Nietzsche's work *Thus Spoke Zarathustra* is followed as a pathway of the art of philosophising constituted through the story-telling structure of the subject. *Pathos* of the subject, its self-recognition in the will to power as the principle of revaluation of all values, physiology of art composed by never indifferent perspective of a living experience of the use and misuse metaphysics for Life, are marking the place where the destiny of western metaphysics has been unbearably intensified to its last drama: Nietzsche!